

مەسلەن:

ناۋادا شەھەردە ياشاپ، شەھەر قىزلىرىچە كىيىنگەن بولسا، گۈللەرنىڭ گۈلى بولىدىكەن بۇرەنا.

ئۇنچىلىك پۇلۇم بولغان بولسا، سېنىڭ يېنىڭغا كەلمىگەن بولاتتىم.
سىزنى بەك سېغىندىم، شۇڭلاشقا كەلدىم.

③ ئارىلاش قوشما جۈملە

تەركىبىدىكى تارماق جۈملىلەرنىڭ بەزىلىرى تەڭداشلىق مۇناسىۋەتتە، بەزىلىرى بېقىندىلىق مۇناسىۋەتتە باغلىنىپ كەلگەن قوشما جۈملىلەر ئارىلاش قوشما جۈملە، دەپ ئاتىلىدۇ. مەسلەن:

سۇ بولسىلا، بېلىق بولمىدۇ، ئەمما بېلىق بار يەردە سۇنىڭ بولۇشى تەبىئىدۇر.

بۇقا بويىغا يىغار، ئابدال قويىغا يىغار. (ئۇيغۇر خەلق ماقالى)

كۆنۈكمە

1- تۆۋەندىكى پېئىللانى ئۆتكەن زامان خەۋەر رايىنىڭ بولۇشلۇق ۋە بولۇشسىز قوشۇمچىسى بىلەن تۈرلەڭ.

چەكلە -	تارت -	قىينا -
تۇرغۇز -	توختا -	بېكىت -
بەلگىلە -	تەييارلا -	ئاجىزلاش -
قوغدا -	ئۇيۇش -	كۈچەپ -

2- تۆۋەندىكى جۈملىلەرنى تۈركچىگە تەرجىمە قىلىڭ.

①بىزنىڭ يۇرتىمىز ئاجايىپ گۈزەل.

②ئۇ تىرىشىپ ئۆگىنىدۇ ھەمدە ئۆگەنگىنىنى ئەمەلىيەتتە ئىشلىتەلەيدۇ.

③بۇ سۇ شۇنداق سۈزۈك ئىدىكى، تېگىدىكى تاشلار كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

④بۇ ئىش ئەمەلگەن ئاشمىسا، كۈل بولىمىز كېتىمىز.

⑤يا ئادەملەرنىڭ كۆزى قارىغۇ، ياكى ئەمەلنىڭ كۆزى قارىغۇ.

⑥ياخشىلىققا ياخشىلىق - ھەر كىشىنىڭ ئىشى، يامانلىققا ياخشىلىق - ھەر كىشىنىڭ

ئىشى.

⑦پاكت مۇنازىرىدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ، پاكت ئەڭ ياخشى گۇۋاھچى، قېنى، پاكىتقا

قاراپ باقايلى.

دۇچار بولىدۇ (قابۇسنامىدىن).

شۇنى ئەسكەرتىپ قويۇش كېرەككى، ئىككى ئاددىي جۈملە بولسىلا بىر قوشما جۈملىنى تۈزۈشكە بولمايدۇ. قوشما جۈملىنى تۈزگۈچى ئاددىي جۈملىلەر چوقۇم مەنە جەھەتتىن بىر - بىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشى، قوشما جۈملە تەركىبىدىكى ئاددىي جۈملىلەر بىر - بىرى بىلەن زىچ گرامماتىكىلىق باغلىنىشقا ئىگە بولۇشى كېرەك. ئۇنداق بولمايدىكەن، ئايرىم تۇرغان ئاددىي جۈملە بىلەن بىرىكىپ قوشما جۈملە ھاسىل قىلىش ھالىتى ھېچقانداق پەرققە ئىگە بولمايدۇ.

كۆڭلىكى كالتە كېلىپ قاپتۇ، كەشتە تىكىلگەن كوپتسىمۇ كىچىك كېلىپ قاپتۇ، ئەمدى يېڭى كىيىم توغرىسىدا ئويلاش كېرەك.

يامغۇر ياغسا، يەر ھۆل بولىدۇ.

دوستۇم، كۆزۈڭ كۆرۈپ تۇرۇپتىكى، مەن بۇ قىزغا ئاشىق بولۇپ قالدىم.

قوشما جۈملە تەركىبىدىكى تارماق جۈملىلەرنىڭ بىرىكىش مۇناسىۋىتىنىڭ (سىنتاكسىسلىق مۇناسىۋىتىنىڭ) ئوخشىماسلىقىغا ئاساسەن، تەڭداش قوشما جۈملە، بېقىندىلىق قوشما جۈملە ۋە ئارىلاش قوشما جۈملە دەپ ئۈچ چوڭ تۈرگە بۆلىنىدۇ.

① تەڭداش قوشما جۈملە

تەركىبىدىكى تارماق جۈملىلەرنىڭ تەڭداشلىق مۇناسىۋەتتە بىرىكىشىدىن ھاسىل بولغان قوشما جۈملە تەڭداش قوشما جۈملە، دەپ ئاتىلىدۇ. تەڭداش قوشما جۈملە تەركىبىدىكى تارماق جۈملىلەرنىڭ خەۋىرى تولۇق ئاياغلاشقان شەكىلدە بولىدۇ. مەسلەن:

ئەقىل - تەربىيىگە مۇھتاج، ئىلىم - ئەخلاق پەزىلەتكە مۇھتاج، شادلىق - تىنچلىققا مۇھتاج، يېقىنلىق - مۇھەببەتكە مۇھتاج.

ئىشلىگەننىڭ يۈزى يورۇق، ئىشلىمىگەننىڭ يۈزى چورۇق.

كۆز يېشى بەدىنىنى قۇرۇتتى، يۈرىكىنى ھالسىراتتى، ئۇيغۇ غىزاسىنى ئازاپتتى.

سىرتتا بوران چىقىۋاتىدۇ ھەم يامغۇر يېغىۋاتىدۇ.

مەن سىزنىڭ بۇ ئىشىڭىزنى قوللايمەن، ئەمما شەخسىي ئىشلىرىمغا ئارىلىشىشىڭىزنى خالىمايمەن.

مەن باردىم، شۇنسى ئۇ بارمىدى.

② بېقىندىلىق قوشما جۈملە

تەركىبىدىكى تارماق جۈملىلەر بېقىنىش - بېقىندۇرۇش مۇناسىۋىتىدە ئۆزئارا بىرىكىشىدىن ھاسىل بولغان قوشما جۈملە بېقىندىلىق قوشما جۈملە، دەپ ئاتىلىدۇ.

كۆپلۈك	بىرلىك	سان	
		شەخس	
ئۆزۈمىز	ئۆزۈم	I-شەخس	
-ئۆزەڭلار	ئۆزەڭ	ئاددى تۈرى	II-شەخس
	ئۆزىڭىز، ئۆزلىرى	سېپايە تۈرى	
		ئۆزى	III-شەخس

مەن ئۆزەم باراي.

بۇ خەتنى ئۆزەڭ يازدىڭمۇ؟

مەن قاسىمنىڭ ئۆزىدىن سورىدىم.

ئۇ ئۆزىنىڭ ياتىقىدا.

4- جۈملە

جۈملە بولۇش ئۈچۈن تولۇق ئاياغلاشقان ئوي - پىكىرنى ئىپادىلىشى كېرەك. ئەمما، تولۇق ئاياغلاشقان ئوي - پىكىر ئاددىي بولۇشىمۇ، مۇرەككەپ بولۇشىمۇ مۇمكىن. شۇڭا، جۈملىلەر تۈزۈلۈشىگە قاراپ ئاددىي جۈملە ۋە قوشما جۈملە دېگەن ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ.

(1) ئاددى جۈملە

ئاياغلاشقان بىرلا ئوي - پىكىرنى بىلدۈرگەن، ئايرىم جۈملىلەرگە بۆلۈنمەيدىغان جۈملىلەر ئاددىي جۈملە دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن:

ئوقۇغۇچىلار قىزغىنلىق بىلەن دەرسكە كىرىشتى.

ئۇ بىلىپ تۇرۇپ ئېيتقۇسى كەلمەيۋاتىدۇ.

(2) قوشما جۈملە

مەنە جەھەتتىن ئۆز ئارا زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان، قۇرۇلما جەھەتتىن بىر - بىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالمىغان، ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇق تارماق جۈملىدىن تەركىب تاپقان تىل بىرلىكى قوشما جۈملە، دەپ ئاتىلىدۇ. ئىككىنچى تۈرلۈك قىلىپ ئېيتقاندا، مەنە تۈزۈلۈش ۋە ئىنتوناتسىيە جەھەتتىن بىر پۈتۈنلۈكنى تەشكىل قىلغان ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇق تارماق جۈملىلەرنىڭ قوشۇلمىسى قوشما جۈملە، دېيىلىدۇ. مەسىلەن:

كىم ئىلىم، ھۈنەر، پەزىلەت ئۆگىنىشتىن ئۆزىنى قاچۇرسا، ئاجىزلىق، مىسكىنلىككە